

УДК 368:339.13.07

Тетяна Стецюк (Україна)

JEL classification: H55, G22, G23

Тетяна СТЕЦЮК

кандидат економічних наук, доцент,
кафедра страхування,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана», Україна
E-mail: stetsiukti@gmail.com
<https://orcid.org/0000-000-1159-6236>
<https://publons.com/researcher/3720222/tatyana-stetsiuk>

© Тетяна Стецюк, 2020

Отримано: 30.01.2020 р.

Прорецензовано: 10.02.2020 р.

Рекомендовано до друку: 26.02.2020 р.

Опубліковано: 28.02.2020 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

АНОТАЦІЯ

Вступ. Якість життя населення значною мірою залежить від пенсійного забезпечення громадян пенсійного віку та впевненості у завтрашньому дні осіб, які працюють. Пенсійне забезпечення в Україні здійснюється в умовах постійного фінансового перенапруження та нестабільності. Нестабільність у суспільстві вимагає досягнення певної стабільності, диференціація доходів викликає необхідність справедливого їх перерозподілу. В Україні, як і в багатьох країнах світу, пенсійне забезпечення є важливою складовою системи соціального захисту населення, в завдання якого входить підтримка матеріального добробуту громадян та їх сімей у випадку виходу на пенсію з різних причин визначених законодавством.

Проте ці питання потребують постійного подальшого дослідження, адже пенсійне забезпечення є важливою складовою соціальних гарантій розвитку суспільства.

Мета. Охарактеризувати та систематизувати структуру пенсійного забезпечення шляхом дослідження засад формування пенсійного забезпечення як важливої складової соціальних гарантій суспільства та визначення напрямків його вдосконалення.

Метод (методологія). Автором використано абстрактно-логічний метод і метод спостереження для формування теоретичних положень і висновків; структурний метод, метод порівняння для аналізу пенсійного забезпечення та його розвитку.

Результати. У статті розглянуто пенсійне забезпечення як складову соціальних гарантій розвитку суспільства. Розраховано динаміку співвідношення кількості зайнятого населення до кількості пенсіонерів; проаналізовано динаміку чисельності пенсіонерів за видами пенсій в Україні; здійснено аналіз динаміки середнього розміру пенсії за видами забезпечення; зроблено порівняння середнього розміру пенсії у національній та іноземній валюті з врахуванням розміру прожиткового мінімуму; визначено, що для збалансування пенсійної системи та забезпечення поточних виплат надзвичайно важливе значення має динаміка заробітної плати.

Стецюк Т. Пенсійне забезпечення як складова соціальних гарантій розвитку суспільства. *Економічний аналіз*. 2020. Том 30. № 1. Частина 2. С. 149-155.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2020.01.02.149>

Ключові слова: пенсійне забезпечення; пенсія; прожитковий мінімум; солідарна система; накопичувальна система; недержавне пенсійне забезпечення.

UDC 368:339.13.07

Tetyana Stetsyuk (Ukraine)

JEL classification: H55, G22, G23

Tetyana STETSYUK

*PhD in Economics,
Associate Professor,
Kyiv National Economic University named after
Vadym Hetman, Ukraine*
E-mail: stetsiukti@gmail.com
<https://orcid.org/0000-000-1159-6236>
[https://publons.com/researcher/3720222/
tatyana-stetsiuk](https://publons.com/researcher/3720222/tatyana-stetsiuk)

© Tetyana Stetsyuk, 2020

Received: 30.01.2020
Revised: 10.02.2020
Accepted: 26.02.2020
Online publication date: 28.02.2020

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 license, which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

PENSION PROVISION AS THE MAIN COMPONENT OF SOCIAL GUARANTEES OF SOCIETY DEVELOPMENT

ABSTRACT

Introduction. The quality of life of the population largely depends on the pension provision of citizens of retirement age and confidence in the future of working people. Pension provision in Ukraine is carried out in conditions of constant financial overstrain and instability. Instability in society requires a certain stability, income differentiation necessitates their fair redistribution. In Ukraine, as in many countries around the world, pensions are an important component of the social protection system, whose task is to support the material well-being of citizens and their families in the event of retirement for various reasons specified by law.

However, these issues need constant further research, because pensions are an important component of social guarantees for the development of society.

Goal. To characterize and systematize the structure of pension provision by studying the principles of pension provision formation as an important component of social guarantees of society and determining the directions of its improvement.

Method (methodology). The author used the abstract-logical method and the method of observation to form theoretical positions and conclusions; structural method, method of comparison for the analysis of pension provision and its development.

Results. The article considers pension provision as a component of social guarantees of society development. The dynamics of the ratio of the number of employed population to the number of pensioners is calculated; the dynamics of the number of pensioners by types of pensions in Ukraine is analyzed; the analysis of dynamics of the average size of pension on kinds of maintenance is carried out; the comparison of the average size of pension in national and foreign currency is made taking into account the size of a subsistence level; It is determined that the dynamics of wages is extremely important for balancing the pension system and ensuring current payments.

Stetsiuk, T. (2020). Pension provision as the main component of social guarantees of society development. *Economic analysis*, 30 (1, Part 2), 149-155.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2020.01.02.149>

Keywords: pension provision; pension; subsistence level; solidarity system; storage system; private pension provision.

Вступ

Питання трансформації механізмів пенсійного забезпечення є одним з найбільш актуальних питань у рамках реформування економіки країни та формування системи пенсійного забезпечення громадян при виході на пенсію. Сформована за радянських часів пенсійна система є фінансово нестабільною та не забезпечує розмір пенсій відповідно до відрахованих внесків більшості громадян. Пенсійні виплати отримує значна кількість населення, при чому для більшості із них ці виплати є основним доходом, тому вони мають бути розраховані і виплачені на рівні не нижче мінімальних соціальних стандартів, а також пропорційно обсягу сплачених внесків. Ринкові відносини зумовлюють потребу створення гарантованого пенсійного забезпечення для різних верств населення. Тому досліджувана тема є важливою як на мікро, так і на макрорівні.

Мета статті

Метою дослідження є обґрунтування засад формування пенсійного забезпечення як важливої складової соціальних гарантій суспільства та визначення напрямків його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження

Векторні напрямки реформування пенсійної системи в Україні визначені у прийнятих Верховною Радою у 2003 році Законах України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» і «Про недержавне пенсійне забезпечення». У зазначених Законах передбачено «створення трьох рівнів пенсійної системи: солідарної, накопичувальної та системи недержавного пенсійного забезпечення». Починаючи з 2004 року в Україні діє солідарна система загальнообов'язкового державного та недержавного пенсійного забезпечення, яка відповідає світовій багаторівневій моделі. В сучасних умовах розвитку економіки держави, особливо актуальним є здійснення ряду додаткових заходів спрямованих на забезпечення громадян при виході на пенсію мати гарантовані доходи, які забезпечать достатній рівень життя, з врахуванням результатів трудової діяльності та суми накопичених коштів кожного громадянина.

Зазначимо, що у 1991 році, для виплати пенсійного забезпечення, на базі Пенсійного фонду України було створено систему накопичення і розподілу страхових внесків роботодавців і найманих працівників, що стало початком переходу до традиційних світових принципів організації пенсійного забезпечення.

Пенсійне забезпечення – «це державне забезпечення трудовими (за віком, у зв'язку з інвалідністю, в разі втрати годувальника, за вислугу років) та соціальними пенсіями усіх непрацездатних громадян (за виключенням короткотермінової втрати працездатності у випадку хвороби чи тимчасової непрацездатності, пов'язаної з безробіттям) за рахунок коштів соціальних фондів та державних асигнувань» [1, с. 26].

Управління, функції з призначення (перерахунку) та виплати пенсій здійснює Пенсійний фонд України, який є центральним органом виконавчої влади. «Єдина всеохоплююча пенсійна система в Україні сьогодні базується на принципі солідарності поколінь, працюючі перераховують частину заробітної плати до Пенсійного фонду України, забезпечуючи виплати нинішнім пенсіонерам і отримуючи право на пенсію в майбутньому» [2, с. 26].

Розподіл виплат пенсійного забезпечення різним верствам населення становить вагомий значення в структурі державних фінансів. В умовах браку фінансових ресурсів держава забезпечує виплати мінімальних доходів громадянам пов'язаних із виходом на пенсію. Проте можливість пенсійної системи виплачувати гідне державне пенсійне забезпечення в першу чергу залежить від кількості працюючого населення, що відраховує частку свого доходу до спеціально створеного фонду, та кількості пенсіонерів, які отримують допомогу із такого фонду.

Співвідношення кількості пенсіонерів та зайнятого населення в Україні представлено на рис. 1. Як бачимо, чисельність пенсіонерів в Україні постійно скорочується. Значне скорочення відбулось у 2015 році, що пояснюється втратою тимчасових територій, нестабільною політичною ситуацією в країні, та призвело до неможливості визначити кількість пенсіонерів, які перебували в Криму та на Сході України. Незначне зростання на 1,2 %, зафіксовано лише у 2016 році.

Слід відмітити, що за досліджуваний період на одного пенсіонера припадає одна зайнята особа. З огляду на тенденцію такого співвідношення спостерігався різкий спад, який найбільше виявлений у 2013 році. Динаміка почала покращуватися у 2018 року, а у 2019 році таке співвідношення вперше перевищило рівень 2013 року до позначки 1,45. Отже, в Україні склалася така демографічна ситуація: «співвідношення зайнятих осіб та пенсіонерів складає приблизно 1:1, а у розвинених країнах таке співвідношення складає 1:5» [3, с. 208].

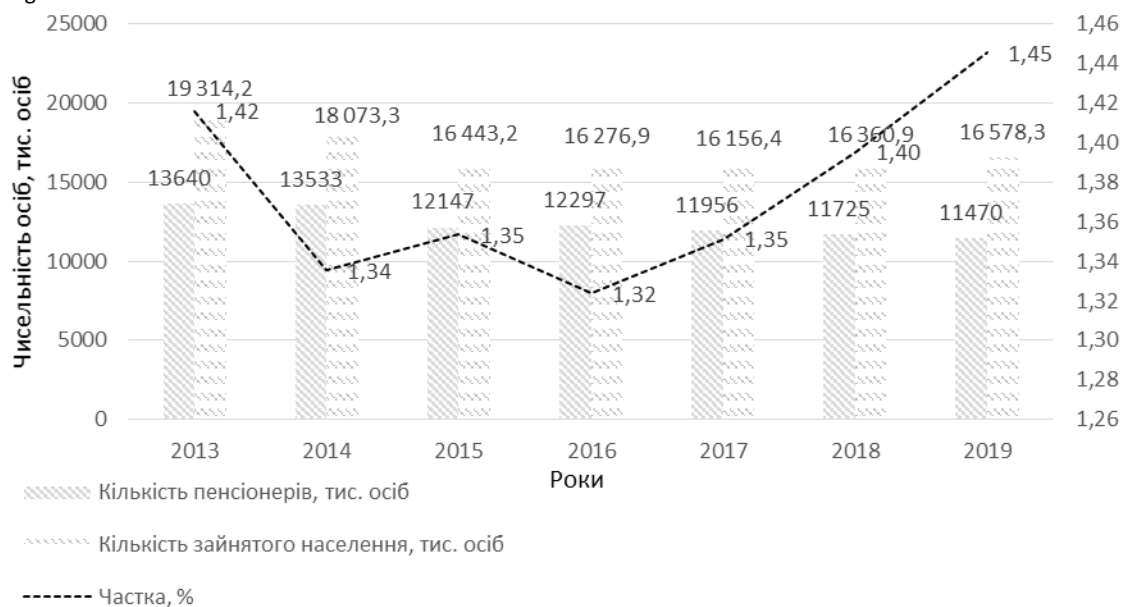

Рис. 1. Динаміка співвідношення кількості зайнятого населення до кількості пенсіонерів (тис. осіб).

Джерело: сформовано автором на основі [4; 6].

Наразі ми можемо спостерігати, що один працюючий має забезпечити такий рівень відрахувань до Пенсійного фонду, який би дозволив сформувати йому пенсію, пенсію для іншого пенсіонера та 37% пенсії третьому пенсіонеру. Це означає, що солідарна пенсійна система не в змозі забезпечити достатній рівень виплат за таких умов в подальшому, оскільки за існуючої ситуації необхідно збільшити відрахування, що зменшить дохід працюючих осіб, або ж зменшить рівень пенсійних виплат, які і так знаходяться на низькому, неналежному рівні.

Для унаочнення кількості сплачених пенсій Пенсійним фондом України побудуємо розподіл чисельності пенсіонерів за видами отриманих пенсій (рис. 2). Згідно Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» виділяють чотири види пенсій, проте, з Пенсійного фонду сплачується велика кількість пенсій, наприклад, «пенсії військовослужбовцям, довічне утримання суддів, соціальна допомога, які регламентуються відповідними Законами України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», «Про судоустрій і статус суддів» та Постановою Кабінету міністрів України «Про затвердження Порядку призначення тимчасової державної соціальної допомоги непрацюючій особі, яка досягла загального пенсійного віку, але не набула права на пенсійну виплату» відповідно, джерелами походження коштів є Державний бюджет України.

Загальна тенденція кількості пенсіонерів в досліджуваному періоді за видами пенсій тяжіє до

зменшення у середньому на 3%, хоча у 2015 – 2016 роках відбувалось їх збільшення на 1,3% щорічно.

Слід зазначити, що найбільшого зростання зазнали пенсіонери, що отримують пенсію за вислугу років у період з 2014 року по 2017 рік (зростання відбулось на 293,63%), проте її рівень у 2019 році сягнув чисельності 2014 року.

Аналізуючи співвідношення кількості пенсіонерів за видами пенсій у 2019 році ми бачимо, що найбільшу частку займають пенсії за віком 75,3%, пенсії по інвалідності, у разі втрати годувальника, військовослужбовцям та за вислугу років складають 12,4%, 4,7%, 4,8%, 2% відповідно, а кількість виплат призначених для соціальної допомоги та довічного утримання суддів становлять незначну частку у розмірі 0,6% та 0,02% відповідно (рис. 2).

Якщо проаналізувати середній розмір пенсії в іноземній валюті то бачимо її зниження у порівнянні з національною валютою (рис. 3). Загальний середній розмір пенсії різко знизивсь у 2015 році порівняно з 2014 роком на 940 дол. або 43%. З 2016 року відбувалось поступове незначне зростання, а у 2019 році середній розмір зростання за всіма видами пенсій окрім довічного грошового утримання суддів становив 26,82% (рис. 3). Це пояснюється різкими інфляційними коливаннями за аналізований період, кризовими явищами у країні, тимчасовою втратою територій, військовими діями, а також зміною кількості пенсіонерів, через що неможливо зробити більш точні підрахунки.

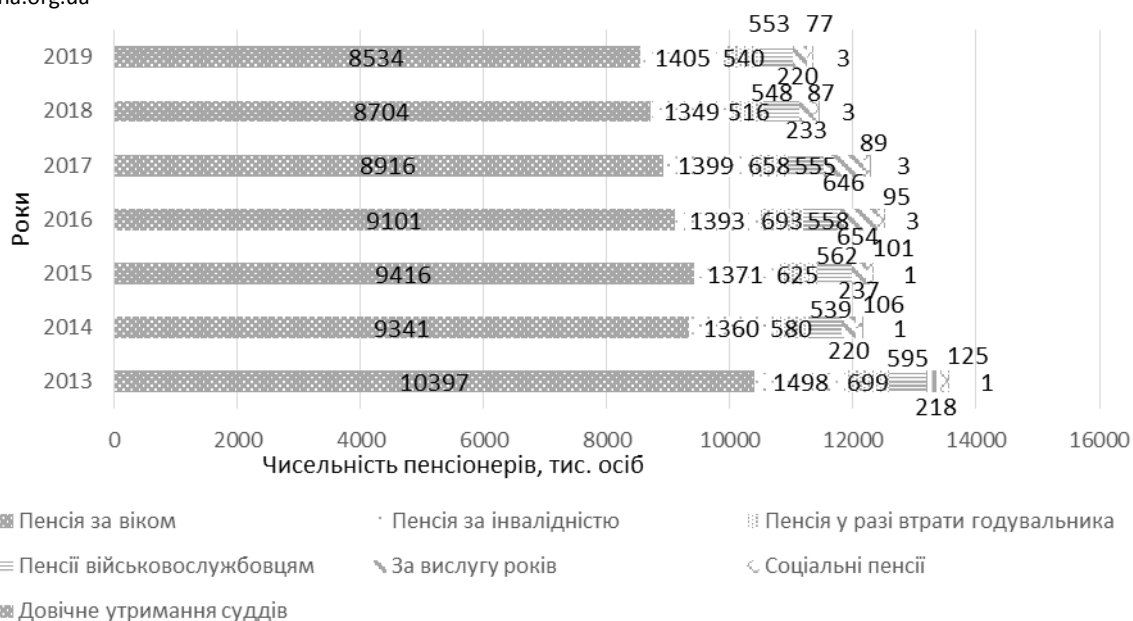

Рис. 2. Динаміка чисельності пенсіонерів за видами пенсій в Україні.

Джерело: сформовано автором на основі [4].

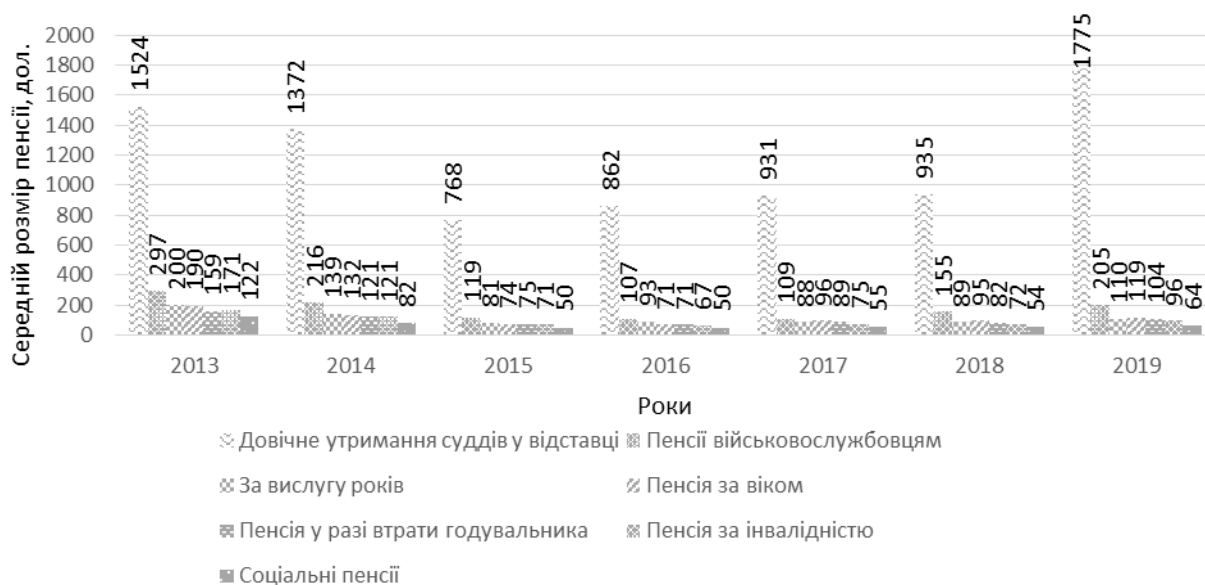

Рис. 3. Динаміка середнього розміру пенсії за видами в Україні (дол.).

Джерело: сформовано автором на основі [4].

Як бачимо, середній розмір пенсії за 2013 – 2019 роки має тенденцію до зростання в середньому на 5%, найбільше зростання відбулось у 2019 році та становило 650,9 грн (або +35%). Аналізуючи даний показник у іноземній валюті, можемо стверджувати, що починаючи з 2013 року середній розмір пенсії постійно знижувався, найбільший спад відбувся у 2014 році та становив 55,72 дол., лише з 2016 року відновилось зростання яке становило 2,19 дол., 22,71 дол., 27,9 дол. у 2017 – 2019 роках.

Характеризуючи динаміку співставлення середнього розміру пенсій у національній та іноземній валюті з середнім прожитковим мінімумом, бачимо, що середні пенсійні виплати мали незначне перевищення середнього прожиткового мінімуму у розмірі 250 – 300 грн, окрім 2019 року, де перевищення відбулось у 1,62 рази (рис. 4). Тобто розмір пенсії дозволяв громадянам отримувати лише мінімум товарів та послуг які необхідні для підтримки їх здоров'я та забезпечення життєдіяльності. Для того, щоб забезпечити належний рівень життєдіяльності осіб

пенсійного віку, потрібно шукати шляхи для збільшення розміру пенсій і активізувати другий накопичувальний рівень пенсійного забезпечення, а кошти які будуть на накопичувальних рахунках

громадян інвестувати в економіку при цьому, зароблені відсотки компенсуватимуть інфляційні витрати.

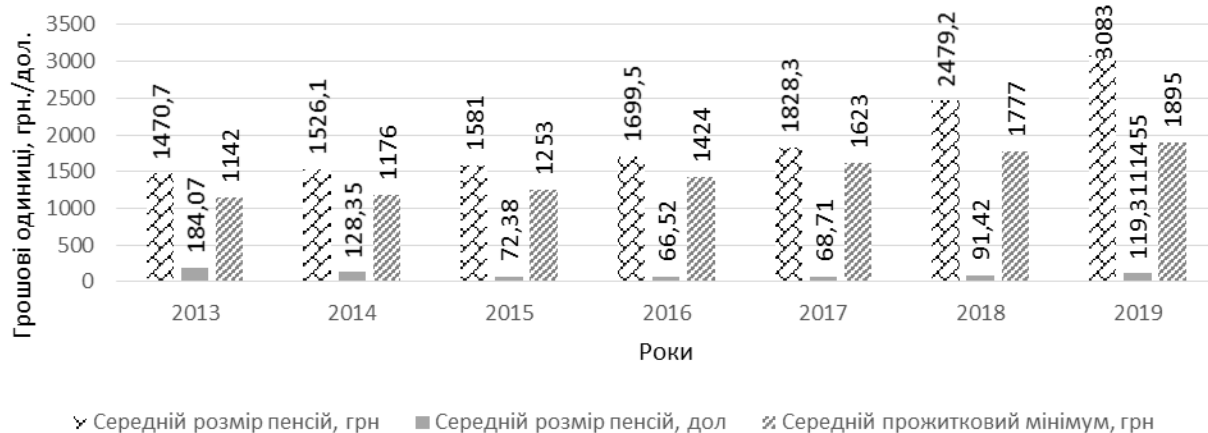

Рис. 4. Динаміка співставлення середнього розміру пенсій у національній та іноземній валюті з середнім прожитковим мінімумом

Джерело: сформовано автором на основі [4; 5; 6].

Розмір видатків Пенсійного фонду також залежить і від способу забезпечення осіб пенсійними виплатами чи грошовою допомогою (рис. 5). Оскільки надання пенсійних виплат

більшою мірою забезпечується за рахунок АТ «Укрпошта», що складає 66%, то Пенсійний фонд несе відповідні додаткові витрати на обслуговування такого забезпечення.

Рис. 5. Чисельність одержувачів пенсійних виплат та грошової допомоги через банки та АТ «Укрпошта» (тис. осіб).

Джерело: побудовано автором на основі [4].

Потрібно зазначити, що досліджуваний період характеризується співвідношенням чисельності працюючих осіб та пенсіонерів, залишається на незмінно низькому рівні із незначним покращенням, яке зафіксовано у 2019 році. Пенсійні виплати варіювались з тенденцією до зменшення при вираженні у іноземній валюті, а середній прожитковий мінімум майже сягав розміру пенсій.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Дане дослідження дає змогу охарактеризувати неспроможність солідарної системи забезпечити майбутній достатній життєвий рівень пенсійного забезпечення, який потребують громадяни, що не тільки виходять на пенсію, а й лише розпочинають свою трудову діяльність та систематично відраховують частину свого доходу на формування власних пенсій. При здійсненні пенсійної реформи вкрай важливо впровадити в життя другий

www.econa.org.ua

накопичувальний рівень пенсійного забезпечення без дефіциту Пенсійного фонду.

Пенсійне забезпечення, є економічною категорією, що включає в себе сукупність економічних відносин з приводу нагромадження та розподілу коштів необхідних для задоволення потреб непрацездатних громадян суспільства. Воно формується за рахунок спеціальних фондів, метою яких є відрахування коштів з фізичних і юридичних осіб для фінансування виплат пенсій. Якщо ці фонди мають достатньо фінансових можливостей для забезпечення стабільного фінансування пенсійних виплат, то це внутрішнє фінансове забезпечення Пенсійного фонду. Якщо для фінансування пенсійних виплат залучаються

додаткові джерела, то це змішане фінансове забезпечення.

Реформування пенсійної системи має здійснюватися комплексно і перш за все для працюючих громадян, щоб запобігти звуженню пенсійних прав або компенсувати звуження прав одних розширенням інших. Компенсація розширених можливостей зайнятості та підвищення матеріального добробуту, збільшення тривалості необхідного стажу для одержання пенсії в повному розмірі, можливості участі в накопичувальному пенсійному страхуванні має стати ключовим у збалансуванні пенсійної системи. Підвищення пенсійного віку має відповідати очікуваній тривалості життя громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мирошниченко І. С. Сучасні проблеми пенсійного забезпечення: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії. *Фінанси та оподаткування*. 2012. Вип. 4. С. 45-46.
2. Черняк О. І., Комашко О. В., Ставицький А. В., Баженова О. В. *Економетрика: підручник / За заг. ред. О. І. Черняк*. Київ, Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2009, 395 с.
3. Толуб'як В. (2010). Пенсійна реформа: зарубіжний досвід та вітчизняна практика. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президенті України*. Вип. 1. 202-212.
4. Офіційний сайт Пенсійного Фонду України. URL: <https://www.pfu.gov.ua>.
5. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua>.
6. Закон України «Про судоустрій і статус суддів»: URL: <https://minfin.com.ua>.
7. Про затвердження Порядку призначення тимчасової державної соціальної допомоги непрацюючій особі, яка досягла загального пенсійного віку, але не набула права на пенсійну виплату: Постанова Кабінету міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1098-2017-%D0%BF>.

REFERENCES

1. Miroshnichenko, I. S. (2012). Modern problems of pension provision: foreign experience and domestic realities. *Finance and taxation*, 4, 45–46.
2. Chernyak, O. I., Komashko, O. V., Stavytsky, A. V., Bazhenova, O. V. (2009). *Econometrics*. Kyiv, Kyiv University Publishing and Printing Center, 395.
3. Tolubyak, V. (2010). Pension reform: foreign experience and domestic practice. *Collection of scientific works of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine*. Vip. 1. 202-212.
4. Official site of the Pension Fund of Ukraine. Retrieved from: <https://www.pfu.gov.ua>.
5. Official site of the National Bank of Ukraine. Retrieved from: <https://bank.gov.ua>.
6. Law of Ukraine "On the Judiciary and the Status of Judges". Retrieved from: <https://minfin.com.ua>.
7. On approval of the Procedure for granting temporary state social assistance to an unemployed person who has reached the general retirement age, but has not acquired the right to a pension payment: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1098-2017-%D0%BF>.